

4571

Chestiunea

Română

în Roma.

Conferența

domnului

Roberto Fava.

EX LIBRIS
CONSISTORII
CLUS-SESIU

Chestiunea română în Roma.

Conferență rostită

de

Roberto Fava.

bd 216054

— Traducere din limba italiană. —

EX LIBRIS
ONISFOR CHIBU
CLUJ-SIBIU

Retipărire din „Tribuna”,

SIBIU, 1896.

TIPOGRAFIA, SOCIETATE PE ACȚIUNI.

COTA

BUCURESTI
1/55 100

Δ 481/04

PC 228/12

EX LIBRIS
ONISENIA
CLUJ-NAPOCA

B.C.U. Bucuresti

C20042449

~~73 134/79~~

Chestiunea națională română

în

Transilvania și Ungaria.

Conferență ținută de Roberto Fava la 27 Aug. 1896,
în sala societ. »Associazione della stampa« în Roma.

Există câte ceva, stimați domni, ce între tristele lupte zilnice ale vieții, între descurăgierile speranțelor înșelate și între credințele nerealizate, vine dela inimă și ne întărește față cu multele amărăciuni; există ceva ce se ridică din suflet și în mijlocul prosei acestor miserii ale vieții omenești erumpe în câte un cuvânt de o puritate sublimă: aceasta e, domnilor, *poesia patriei*, poesia cea mai dulce a sentimentului național.

Faptul că ați venit la această conferență, atrași fiind nu de valoarea conferențiarului, ci numai și numai de interesul și simpatia, ce o aveți pentru temă, îmi spune, stimați domni, că în inima voastră palpitează viu acest cel mai nobil între sentimentele nobile ale omului.

De aceea eu vă mulțumesc pentru onorul ce-mi faceți, și sper, că veți asculta cu bunăvoință cuvântul meu, care în lipsă de alte calități va avè calitatea de a fi franc, sincer și mai presus de toate inspirat de adevăr.

Vă voi vorbi despre chestiunea națională română din Transilvania și Ungaria; vă voi expune istoria uneia dintre cele mai generoase lupte ale timpului nostru și vă voi istorisi suferințele, torturile, încordările și sacrificiile sublime ale unui popor, care are comune cu noi originea sa și aspirațiunile sale și care e mai hotărît a-și vèrsa sângele până la ultima picătură, decât a renunța la limba sa, la tradițiunile sale, la caracterul seu și la drepturile sale naționale; — decât a-și sacrifica maghiarismului năvălitor idealismul seu înalt, acel sublim idealism latin, care este sufletul dătător de viață al acțiunilor sale din trecut și present și care se inspiră de geniul păzitor al ginteii latine, de mărirea și istoria nemuritoareii mame a poporului român — de această almă și eternă *Roma*.

Tema despre care mă pregătesc a vă vorbi, stimați domni, nu e nouă pentru Italiieni; nu e nouă mai ales pentru acest centru lu-

minos de studii și de muncă, în care toate ideile generoase, toate mișcările popoarelor, cari aspiră la libertate și independență află simpatie și apărare.

Sînt cam vre-o 6 ani, de cînd un comitet al tinerimii universitare din România, a publicat și împrăștiat un *Memoriu* despre suferințele Românilor din Transilvania și Ungaria, — un *Memoriu*, care descria în trăsături scurte, dar' cu energie, nedreptățile la care sînt supuși cele trei milioane de Români, cari gem sub egemonia de fer a Maghiarilor. Acest *Memoriu* a fost trimis și tinerimii universitare din Roma și din alte orașe italiene, și a deșteptat în studenții noștri, cari totdeauna sînt gata a se emoționa pentru un ideal, o mișcare generală de entusiastă simpatie pentru frații din Carpați și dela Dunăre. Adresele de simpatie, iubire și solidaritate, cari au fost trimise dela societățile de studenți din Roma, Napoli, Milano, Torino, Padova, Parma, Bologna, Firenze, Perugia, Sassari etc. constituiesc cel mai frumos testamentiu despre sentimentele generoase ale tinerimii italiene, și ele au ridicat în inima colegilor români un altar de viuă recunoștință.

Vine apoi procesul *Replicei*, această operă foarte ponderoasă, în care se răsping triumfător, pe baza documentelor, aserțiunile unui opuscul eșit din oficina poliției maghiare, — și condamnarea dlui *Aurel Popovici*, principalul autor al aceleia, la 4 ani de temniță; apoi vine o întreagă serie de procese și de condamnări în contra valoroasei *Tribuna* din Sibiu; — apoi vin alte procese contra unei mulțimi de Români, condamnați și întemnițați sub diferite pretexte de agitațiune — și manifestările de simpatie față de cei oprimați, și de protestare față cu opresorii, se fac tot mai vii și mai dese din partea studenților, a presei și a publicului italian.

Vine apoi procesul *Memorandului*, monstruosul proces de înaltă tradare, care s'a desfășurat în Cluj contra a 25 de membri ai comitetului național român din Transilvania și Ungaria, acușați pentru-că s'au dus la Viena, în fruntea alor 300 de conaționali, pentru a cere justiție dela Suveranul lor.

Eu, care am asistat dela prima până la ultima ședință a acestui odios simulacru de proces, unde avocații apărători au fost împedecați a-și împlini chemarea, unde jurați și

judecători insultau în același timp pe acușați și-i amenințau; eu Vă pot spune cu toată sinceritatea, că n'am mai asistat nici-când la scene așa de rușinoase și așa de revoltătoare.

Vine adecă acest proces prea făimos al Memorandului și condamnarea frunțașilor până la cinci ani de temniță. Vine îndată după aceea disolvarea partidului național român, și procesul intentat contra 10—15 fete din distinse familii române, acuzate pentru agitațiune în contra statului, pentru-că au dat condamnaților dela Cluj buchete de flori, și pentru-că au purtat câte o cocardă de tricolor național, — vine, zic, întreagă această furtună de brutalități și persecuțiuni, și protestele din partea Italienilor, precum și din partea tuturor națiunilor culte, nu mai au sfârșit.

Onorabilul *Imbriani*, în totdeauna accesibil pentru cele mai nobile mișcări ale inimii, exclamă atunci în cameră: »*Să trimitem un cuvânt de simpatie Românilor din Transilvania, cari luptă pentru independența lor*«, — și generoasa propunere află îndată o entușiastică primire, prefăcându-se într'o moțiune, care e iscălită de 262 de nume. În sfârșit ilustrul istoric, senatorul Urechiă, fost ministru

al instrucțiunii publice și unul dintre cei mai însemnați oameni ai României, vrea să prezenteze celor condamnați la Cluj, înainte de ce s'ar închide ușile temnițelor în urma lor, un album de aducere aminte, care să conțină salutul și urările de bine ale amicilor națiunii românești. Bărbații nostri cei mai eminenți în științe și litere, deputați, senatori, oameni politici, jurnaliști, — se întrec a-și trimite autograful lor. Dela Cesare Cantù până la Degubernatis, dela Giosuè Carducci până la Maineri, dela Luigi Palma până la Ettore Ferrari, dela Tullo Massarani până la Graziadio Ascoli, dela Clemente Porte până la Giuseppe Ceneri, pentru a retăcea pe atâți și atâți alții, toate cele mai ilustre nume italiene figurează în acel album, cu simpatice și călduroase cuvinte la adresa condamnaților din Cluj, cu voturi ferbinți pentru viitorul națiunii române și pentru triumful justiției încălcate de aceia, cari în Ungaria au puterea a mână. (»Vocile latine«. Nota traducătorului).

Nu vă vorbesc deci, domnilor, despre un lucru nou. Dar' deși nu nouă în raport cu timpul în care se petrece, totuși e vrednică de interesul d-voastre lupta titanică sus-

ținută de vrednicii descendenți ai coloniilor lui Traian, cari așezați la începutul erei creștine într'o poziție de luptă grea, la poalele Carpaților, pe unde cetele de barbari au trecut așa de formidabile și așa de des, ei s'au susținut și se susțin încă aici, crescând și întărindu-se mai oțeliți după 2000 de ani ca ori-și-când întru apărarea culturii și civilizațiunii latine.

Numărul complet al Românilor se ridică în timpul de față cam la 12 milioane, împărțiți astfel: 6 milioane în România independentă; 1 milion și $\frac{1}{2}$ în Peninsula Balcanică (Sérbia, Bulgaria, Macedonia, Epir, Tesalia); 1 milion în Besarabia; $\frac{1}{2}$ milion în Bucovina; 3 milioane în Ungaria. Sânt astfel în Austro-Ungaria în total 3 milioane și jumătate de Români. Dacă trecem în partea Ungariei, acceptând *ad usum Delphini* cifrele statistice oficiale maghiare, aflăm într'o populațiune de 17.349,635 locuitori 7.426,730 Maghiari și 9.922,905 Nemaghiari.

Aceste cifre simple sânt îndestulitoare pentru a face să priceapă cineva, cât de necesar e, conform justiției, ca toate aceste po-

poare ale poliglotei Transleithania să fie egal favorisate pentru a pute trăi fericite.

Cum se împart cele 9.922,905 de Nemaghiari în diverse naționalități?

Sînt cam 6.922,905 Neromâni, și 3,000.000 de Români.

Întreaga această populațiune română, Maghiarii 'și-au propus a o desnaționalisa, pentru a-și ajunge utopia lor, de a face din statul ungar poliglot un stat național maghiar, și a-i asimila.

Și trebuie să ne însemnăm, că populațiunea română nu e cumva împrăștiată, încolo și încoace, ci din contră e toată unită și compactă: în 23 comitate ea constituie mai mult decât jumătatea populațiunii întregi, pe când Maghiarii nu sînt reprezentați decât prin mai puțin de a patra parte.

Dar' — va întreba cineva — prin ce împregiurări stranii s'a făcut, de Români din Transilvania și Ungaria au ajuns în starea actuală de atîrnare?

Istoria ne spune, că colonia romană așezată de Traian pe țărmurii Dunării, s'a contopit cu elementul autohton, care a mai rămas după ocuparea definitivă a Daciei și

întemeiând o nouă descendență a dat origine unui popor neo-latin. Când apoi nemărginitul imperiu roman a început a cădea sub greutatea propriei sale mărimi și se simți sguđuit puternic de invasiunile barbarilor, o mișcare de retragere se produse în toate părțile îndepărtatelor sale hotare. Era sub Aurelian, între anii 270 și 275, când soldații Romei au părăsit Dacia lăsând în urma lor massa, în formațiune, a fitoarei națiuni române. În modul acesta, când trupele regulate s'au fost retras, a rămas în Dacia o națiune pe calea de a se forma.

Greutățile cu care această națiune a avut să lupte au fost nemărginite, nespuse.

Invasiunile începură năvălitoare și se urmară, una după alta, ca și niște falange dese și îngrozitoare.

Românii — pentru-că așa trebuie să-i numim de aci înainte — 'și-au găsit un refugiu între crepăturile stâncilor și între nepătrunsele păduri ale Carpaților: mulțimile de barbari au trecut astfel în repetite rînduri, lăsând în urma lor miserie și jale.

Între acești barbari veniți din Asia, Maghiarii au fost cei cari au apărut mai pe

urmă și s'au stabilit pe șesurile, cari le ocupă și astăzi. Dacă prin urmare chestiunea, care se debata între Maghiari și Români ar fi o chestiune de drept istoric, atunci ea trebuie să fie rezolvată în favorul Românilor, cum bine observă dl *Gaidoz*.

Ceea-ce e sigur este, că istoria documentată găsește pe acești Români organizați deja conform instituțiunilor patriei mame, când diluviul barbarilor a încetat.

Atunci, când Maghiarii se ivesc în vecinătatea Românilor, ei află pe Români constituiți în voievodate și principate independente. Maghiarii veniau de pe stepele asiatice, de unde nu puteau aduce nici o noțiune de organizare în stat: monumentele cele mai vechi ale istoriei ungare dovedesc, în schimb, organizarea românilor și trebuie să remarcăm, că aceste documente constatând progresiva slăbire a drepturilor și independenței Românilor, dovedesc indirect totodată și aceea, că la început independența aceasta a fost completă. Dela începutul regatului lui Stefan I., Maghiarii intră în luptă cu Transilvania și această luptă durează până în momentul, când Turcii transformează Ungaria în pașalic și își înalță

stindardul deasupra fortăreții din Buda, pe când Transilvania rămâne principat, vasal al Turciei.

Autonomia Transilvaniei s'a fost conservat neînterupt și neschimbată până la 1526. Dacă câte-odată voivozii au fost prinși de cătră familia regală, asta nu dovedește nimic contra. După catastrofa dela Mohaciu și până la anul 1691 Transilvania a stat de fapt separată și independentă de Ungaria, sub numirea de Regnum Transilvaniae. În sfârșit dela 1691 până la cea mai nouă fusiune (1867) regii Ungariei au fost totodată și principii ai Transilvaniei, dar' numai persoana suveranului și armata le era comună celor două țeri; legislațiunea, justiția și administrațiunea le erau de fapt separate.

De altfel, dacă Transilvania n'ar fi fost nici autonomă, nici independentă, atunci ce lipsă ar fi fost, ca să se decreteze prin legi speciale uniunea și fusiunea cu Ungaria?

La tot casul, poate ori-cine întreba: dar' dacă Transilvania s'a bucurat întotdeauna, în decursul secolilor, de o autonomie încontestată, cum s'a întâmplat de ea a decăzut,

încât aceeași dietă a votat de două-ori, la 1848 și 1865, anexiunea simplă a Transilvaniei la Ungaria?

Explicarea acesteia trebuie cercată în împregiurarea, că dacă în Transilvania legifera dieta, pentru aceea nu legifera poporul. Puterea era în mâna aristocrației, care lacomă fiind după putere și avere, când Maghiarii au devenit puternici, s'a dat în giurul lor și a devenit și ea mai maghiară decât înșiși Maghiarii. Domnii Români, cari se opuneau acestui fatal curent au fost siliți să treacă Carpații, pentru a nu mai fi persecutați.

Astfel deci elementul maghiar se întăria, pe când Români coborau cu pași mari pe povârnișul decadentei.

Vieța națională a Românilor se concentră deci toată la poporul micșorat, care a rămas singur, fără capi, fără conducători, pentru a se lupta, între prigoniri ne mai auzite, pentru independența sa națională și pentru conservarea limbii și tradițiunilor latine a strămoșilor. Și numai tăriei lui de caracter și energiei lui se datorește, dacă elementul latin n'a putut fi înădușit și stîns în Transilvania de maghiarism.

Dieta compusă din nobili a ajuns astfel străină de însași națiunea. De acì persecuțiunile contra Românilor, de acì miseria lor.

Miseria aceasta a fost extremă. Se face o serie de legi și regulamente, cari istovesc de tot *misera plebs contribuens* în favorul unei aristocrații numëroase și nesăturate, și aruncă pe bieții muncitori ai pământului într'o dejositoare sclăvie.

E destul a deschide, pe nimerite *Codex tripartitum*, ori *Aprobatae* și *Compilatae Constitutiones*, ori *Articuli Novellares*, pentru a afla dispozițiuni, cari degradează demnitatea de om.

Să face o lege specială pentru extirparea din rădëcină a poporului român: *de extirpatione radicitus populi valachici, item de valachorum progenie a stirpe delenda*.

Nobilimea maghiară sã dedase a exercita tratamentul, ce albiu făceau negrilor, și se întroduse moda de cumpărau Români în târg și le puneau jugul în grumazi ca la vite. Femeile erau ținute ca și sclavele de cătră superbele baronese. Preoții erau obligați să țină și să îngrijească în casele lor câinii de vënat ai domnilor. Copșii, cari aveau veleități

de a învăța a ceti ori a scrie, erau pedepsiți ca pentru un delict. Țeranii erau siliți să muncească anul întreg pentru a subministra domnilor mijloacele, ca să trăească — în orgii. Nobilii maghiari aveau dreptul de a pune în furci (*jus patibuli*), și a decapita (*jus gladii*) pe Români, pe când acestia n'aveau dreptul de a intenta un proces judiciar, pe nici un fel de motiv, contra domnilor sei, nici când 'i ar fi surprins în flagrant delict.

Sub un atare regim, care alt popor nu 'și-ar fi plecat capul pentru a zice *adio* vieții sale naționale?... Dar' poporul român nu a adurmit în robie, nici n'a murit sub terorismul legilor selbatice. Nimic n'a putut să sufoce în el conștiința națională, sau conștiința drepturilor sale imprescriptibile.

Din secolii în secolii revoluțiunile s'au urmat fără întrerupere pentru revindecarea vechilor libertăți, *pro reacquirendis pristinis libertatibus*: aceste revoluțiuni toate au fost înecate în sânge, dar' ele au fost ca și niște strigăte seculare, cari au împedecat marea și îngrozitoarea prescripțiune, ce se aplică popoarelor, cari subjugate și sfirșite, consimt ele însăși ca să dispară.

Toate popoarele, cari s'au șters de pe fața pământului, nu armele le-au nimicit, nu; le-a nimicit cesiunea voluntară a limbii și conștienței lor; le-a nimicit abandonarea lor proprie; le-a nimicit *lașitatea* aceea *etnică*, care este egală cu consimțământul, de a nu mai exista cu aspect național deosebit și caracteristic în istorie și în omenime. Nu că doar' aceste popoare n'ar mai fi *putut* să continue a trăi, ci ele n'au mai *voit* să trăiască. Odihna, amară, a celui învins a moleșit aceste popoare, cari n'au mai avut curagiul de a-și vërșa sângele pentru propria lor existență.

* * *

În seria revoluțiunilor, făcute de Români, au rămas celebre în istorie, cea dela 1437, cea întâmplată la 1514, sub conducerea Sécuiului Doja și cea de sub capitanatul lui Horia, Cloșca și Crișan, la 1784.

Toți acești capi ai revoluțiunilor au fost supuși la cele mai oribile torturi. Conducătorului celei dela 1437 'i-s-au tăiat picioarele de viu, Doja au fost pus pe un drug de fer înroșit la foc, pe cap 'i-s'a pus o coroană de fer asemenea roșită la foc și cu mari clește ars în geră 'i-s'a tras carnea de pe oase,

luc 73 434/79

= 220042449 =

ca să o dea mâncare companionilor săi, cari câteva zile au fost lăsați să flămânzească.

Dar' în van s'au aplicat cele mai crude suplicii. Nici torturile, nici ferul ars, nici roata, nici cleștele înroșite în jeratic, nici aspectul drumurilor acoperite de cadavre n'au intimidat pe Români, nici nu 'i-au făcut să devieze un paș măcar dela calea propusurilor lor, de a muri mai bine decât a renunța la drepturile lor.

Din inima lui Horia îngropată sub roata de supliciu a răsărit de nou și s'a înălțat și mai sus și mai splendid idealul Românilor.

Prigonirile de o parte, luptele de revindecare de cealaltă parte, durau încă și la 1848. A izbucnit faimoasa revoluțiune condusă de Kossuth; Români asemenea celorlalte naționalități amenințate de maghiarism, s'au dat pe partea Împăratului.

Evenimentele cari au urmat sânt cu mult mai cunoscute, decât ca să fie lipsă a le mai aminti.

Sânt însă unii, cari fac imputare Românilor, pentru-ce au atacat ei revoluțiunea maghiară dela 1848.

Nimic mai injust, decât această imputare, dacă considerăm faptele fără patimă.

Noi prea sîntem obicînuîți a nu vedea în Maghiari altceva, decât visiunea poetică, fantastică ce a creat-o în giurul lor legenda: o națiune împresurată de o splendidă aureolă de generositate, însuflețită de tot ce e frumos și nobil și gata a-și vîrsa propriul seu sînge pentru triumful sublimelor ideale de independență și libertate.

Dar' legendele sînt legende, și istoria e istorie. Și cînd noi vedem pe domnii Maghiari, că desconsideră și neagă pentru alții același principiu de naționalitate, pentru care ei înșiși a luptat atîta și cu o energie așa de admirabilă, și că ei aplică dublu în contra naționalităților supuse cu forța hegemoniei lor toate torturile, pe cari ei (Maghiarii) le-au suferit din partea absolutismului austriac, atunci realitatea se impune pe lîngă toate atracțiunile și coloriturile legendei.

Ce au voit Maghiarii, cînd au înscenat faimoasa lor revoluțiune?

Scopul lor era dublu: de a recâștiga și a cîștiga. Maghiarii voiau de o parte să-și revindică drepturile la independența lor na-

țională și în punctul acesta e într-o adevăr justă și legitimă admirațiunea, simpatia și entuziasmul ce li-s'a arătat din partea tuturor popoarelor civilizate; dar' de altă parte ei voiau să subjuge toate celelalte naționalități din Ungaria, un scop, spre care și astăzi tind cu sălbaticile lor sisteme de opresiune. Cu alte cuvinte ei voiau pentru sine întreagă Ungaria și Transilvania și voiau nimicirea a tot ce nu-i maghiar. Voiau, nici mai mult, nici mai puțin, decât desfacerea Ungariei de către Austria și extirparea sau contopirea în maghiarism a tuturor celorlalte naționalități, cari fac parte cu ei din regatul Sf. Stefan. Astfel cuvântul revoluționar al Maghiarilor e tot una cu încercările păcătoase a tuturor tiranilor și el pierde ori-ce drept la simpatie din partea celor cari nutresc un cult pentru adevărata libertate.

Acesta fiind scopul dorit de Maghiari, e natural dacă Românii, Croații, Sârbii, Slovacii cari toți țin la propria lor independență națională, au prins armele în contra Maghiarilor, pentru-ca acestia să nu reușească a se face călăii lor... Fiind vorba de despotism și despotism, ei au preferit despotismul austriac

mai puțin dur și mai puțin periculos, despotismului maghiar, care nu cunoaște nici margini, nici echitate, nici umanitate.

Apoi ori-cât de rău ar fi fost și pentru Români sistemul absolutistic al Austriei, totuși sub acest regim ei puteau trimite deputați în parlament, puteau deschide școli, întemeia asociațiuni și institute de cultură națională, ceea-ce astăzi e făcut imposibil din partea pseudo-constituționalismului maghiar.

Sub absolutismul austriac nici nu se vorbea încă despre atari iustituțiuni, pe cari le-au întemeiat mai târziu Maghiarii pentru a despoia pe Români de naționalitatea lor, reuniuni cum sînt: *Kulturegylet*, adecă reuniuni de maghiarisare, *Kisdedovó* sau asile pentru maghiarisarea copiilor și alte de aceste. În sfîrșit sub absolutism nu știu dacă vre-un jurnalist român a fost întemnițat, pe când astăzi un Român, care se dedică carierii de jurnalist nu-î sigur despre altceva, decât că în scurtă vreme are să ajungă în temniță.

Deci pentru-ce să fi trebuit Români să facă cauză comună cu aceia, cari doriau a-î suprima, sau neputîndu-î suprima, a-î persecuta spre a-și ajunge cu timpul scopul.

Dacă Maghiarii în revoluțiunea lor ar fi fost sinceri și leali cu strigătul: »*răsboiu Austriei, libertate popoarelor oprimate ale Austriei*«, desigur lucrurile s'ar fi petrecut altfel.

Închizând această parantesă, se reluăm firul evenimentelor și se vedem în Blaj, simpaticul orășel din Transilvania, ziua de 15 Maiu 1848. Pe un șes vast, care s'a numit după aceea *Câmpul libertății*, Românii sunt întruniți în număr de peste 40.000 și ei votează o adresă către Împăratul, care e o probă solemnă despre maturitatea politică și iubirea lor de libertate și care rămâne ca și o *cartă fundamentală* a revendicărilor române, pentru-că punctele principale ale acesteia formează și astăzi bazele acțiunii naționale a poporului român din monarhia austro-ungară. În aceasta se cerea mai pe sus de toate recunoasterea națiunii române ca națiune constituțională, libertatea individuală și industrială, suprimarea terminilor injurioși pentru Români, cari se cuprind în corpul legilor, și ca nici o discuțiune și nici o deliberațiune să nu se facă cu privire la uniunea Transilvaniei cu Ungaria, până-când națiunea română nu se va reprezenta, cum se cuvine, în dietă.

Dar' aceste cereri au fost în mod dur respinse de Maghiari, cari au răspuns cu aceea, că au ridicat la margine de drumuri și piețe furci, pe cari cu litere mari era pusă inscripțiunea: »*Uniune ori moarte*«. Să convoacă dieta Transilvaniei compusă din 30 membri, dintre cari mai mult decât $\frac{9}{10}$ erau Maghiari, și să votează încorporarea Transilvaniei la Ungaria contra tuturor protestelor vii ale Românilor.

La 1851 la întreprinderea eminentului patriot Dr. Ioan Rațiu — care și astăzi luptă în fruntea comitetului național român din Transilvania cu o neînvingătoare energie pentru revendicarea dreptului poporului său — și a altor câțiva patrioți, între cari Metropolitul Șuluț, Românii au obținut dela Împăratul publicarea unei patente, prin care principatului Transilvaniei i-să dea dieta sa locală.

Această dietă s'a deschis la 15 Iunie 1853 și a votat o lege care consfințea toate drepturile Românilor, lege care a fost promulgată de Împăratul. Dar' numai puțin timp au putut Românii să se bucure de egalitatea drepturilor câștigată atunci. La 1865 situația imperiului habsburgic era plină de primejdii;

să presimția războiul cu Germania. Maghiarii au profitat de ocaziune și au reușit a face ca coroana să convoace o dietă feudală în Cluj cu chemarea de a revizui uniunea Transilvaniei cu Ungaria, cum se zicea în rescrip-tul împărătesc. Dieta aceasta, compusă și de astă-dată exclusiv mai numai din Maghiari, proclamă de validă uniunea votată la 1848 și astfel s'ermăna Transilvanie ajunse în contra voinței sale exprese în gura nesațiosului ma-ghiarism.

Românii au ridicat protest solemn în contra acestei proceduri, dar' fără oare-care rezultat. Sacrificarea lor e confirmată apoi și sancționată în pactul dualistic, care însemna capitularea definitivă a Austriei dinaintea pre-tensiunilor maghiare.

În urma acestei capitulări, Împăratul, care știa bine de ce sînt capaci Maghiarii, le-a impus prin legea așa numită »despre na-ționalități« unele garanții în favorul popora-țiunilor nemaghiare ale Transleitaniei.

Maghiarii au trebuit să se supună ace-stor recerințe. După-ce atîta au vorbit de-spre dreptul popoarelor la libertate și inde-pendență, se găsiu într'o necesitate de a se

arëta înaintea Europei, cel puțin la aparență, ca un popor civilizat și generos. A trata, pe față, naționalitățile ca și pe niște popoare cucerite, asta ar fi fost o violare prea scandaloașă a axiomei imperiului: *Iustitia erga omnes nationes est fundamentum Austriae*. Astfel Maghiarii au început, din tactică, a proclama un sistem reprezentativ, care corespundea în aparență recerințelor împărătești, de a conserva pe seama diferitelor popoare drepturile lor naționale, țîntea însă întru a statorî mijloace frauduloase pentru distrugerea naționalităților nemaghiare ale regatului.

Acesta este spiritul, care a dominat atîta timp situațiunea pentru a lăsa în urmă curs liber celui mai violent șovinism, care are de scop a desnaționalisa, în mijlocul Europei, acum la capătul veacului al 19-lea, majoritatea popoarelor, cari compun regatul poliglot al Ungariei.

* * *

Eată, domnilor, reasumată în puține cuvinte, lunga tragedie secolară a unui popor, care n'a consimțit nici a muri, nici a trăi fără de drepturi, — eată necazurile dureroase și așa de triste, prin care acest popor martir a trebuit să treacă, suind pe costișul

greu al veacurilor pentru a ajunge, nu la realizarea aspirațiilor sale legitime, ci la actuala treaptă a calvariului seu îngrozitor.

Această stare, domnilor, e așa de enorm de tristă, încât, celui-ce e obicinuit a trăi civilizat (între stări civilisate) îi e cu greu a-și face măcar o idee despre ea.

Niște legi blăstămate excepționale, create numai și numai pentru ținuturile locuite de Români îi lipsește pe ei, în mod absolut, de posibilitatea de a-și trimite reprezentanți în parlament, statorind un cens de patru-ori mai mare decât pentru alți alegători și împărțind cercurile și secțiunile electorale astfel, încât alegătorii români, mai ales cei dela țeară, trebuie să facă călătorie de câte o zi întreagă pentru a pute usa de dreptul lor de vot. Și unde legea nu se îngrijește din destul, acolo se îngrijesc autoritățile politice prin arbitriu și mijloace violente de a împedeca pe Români a se apropia de urnă, așa cât acestia, deja de mulți ani, au hotărît de a nu se mai interesa, de fapt, de alegeri.

Vieța publică locală asemenea le este complet interzisă, fiind ei excluși dela ori-ce funcțiune publică.

Administrațiunea și justiția, exercitate în limba maghiară, într'o limbă nepricepută de majoritatea poporațiunii, se poartă, prima într'un mod despotice de revoltător, a doua într'o formalitate curat de rîs.

Cât pentru vieța intelectuală, statul maghiar, care culege dela Români cam a cincia parte din întregul dărilor de sînge și bani, cari se dau de complexul subdiților, neîndestulit cu aceea, că nu întemeiază nici o școală română, caută să închidă — cu disprețuirea legii despre naționalități — și încearcă ori-ce mijloc, fie și violența, pentru a maghiarisa școlile întemeiate de Români pe banii lor privați. Astfel sînt peste 180 gimnasilor în Ungaria, dintre cari 163 sînt maghiare, pe cînd celelalte naționalități, cari formează $\frac{2}{3}$ parte din poporațiune, nu au decît 16, numărînd acî și pe ale Românilor, cari de abia au patru. Apoi dintre aceste patru, două sînt deja maghiarisate în parte, ear' celelalte sînt pe cale de a fi.

Ear' cât pentru învățămîntul primar, nu numai că învățătorii sînt îndatorați, sub pedeapsa de a fi destituiți, să știe limba maghiară și să o învețe în câte 20 ore pe sîp-

tămână, dar' chiar și toți copiii, începând dela vârsta de 3 ani sînt obligați a cerceta atari asile de maghiarisare, de cari am amintit deja, și în cari nu se învață decît ungurește, picurându-se în ei din ce în ce tot mai mult ura și disprețul națiunii române.

Legea dela 1868 acoardă autonomie bisericească diferitelor naționalități, dar' și în punctul acesta ea rămîne literă moartă, pentru-că guvernul denumește episcopi și preoți după chipul și asemănarea sa — instrumente docile și pătimașe, de cari se folosește spre cele mai uricioase uneltiri.

Și ce se zic despre libertatea presei? Ar fi prea lung să fac istoria prigonirilor date asupra jurnalelor și jurnaliștilor români din partea maghiarismului.

Vă voi spune numai, că în Ungaria există 2 legi de presă: una e liberală, aceea, care e arătată opiniei publice europene pentru a dovedi liberalismul maghiar și aceasta firește se aplică față cu jurnalele și jurnaliștii maghiari; ceealaltă, de care abia se face amintire, e patenta împărătească dela 27 Maiu 1852, o rămășiță a regimului absolutist, pe care Maghiarii au conservat-o cu religioși-

tate, ca un instrument de oprimare contra Românilor.

Aceasta însă nu-'i totul. Procedura în procesele de presă conține dispoziții excepțional de grele pentru Transivania, unde poporațiunea e în majoritate română, dispozițiuni cari nu există pentru cealaltă parte a țerii. Într'altel responsabilitatea pentru un articol încriminat, chiar și dacă e cunoscut autorul aceluia, se extinde și asupra redactorului responsabil și asupra editorului. Să mai adaugem că în această țeară, care atât se laudă, că-'i liberală, nu se poate întemeia un ziar politic fără a depune la cassa statului o cauțiune de peste zece mii de franci. Se poate ușor înțelege în ce condiții trebuie să se afle presa independentă. Publiciștii români află ei oare o garanție cel puțin în juriul chemat să-'i judece? Asta e cu neputință într'o țeară, unde societatea se compune din opresori și oprimați și unde jurații să aleg exclusiv numai din partea opresorilor. Instițuțiunea eminent-liberală a curții cu jurați a devenit în mâna Maghiarilor o armă omoritoare, un instrument de dominațiune și violență.

Unicul avantajiu în favorul Românilor a fost până la un anumit timp acela, că la 1871 când s'a introdus curtea cu jurați pentru afacerile de presă, jurisdicțiunea tribunalelor din Transilvania meridională a fost asignată curții cu jurați din Sibiiu.

În acest vechiu oraș săsesc majoritatea locuitorilor și prin urmare și a juraților se compunea din Nemți, ear' restul din Români și Maghiari, așa încât publiciștii acușați la această curte erau judecați cel puțin de con-cetățenii lor apropiați, cari aparțineau și ei în mare parte naționalităților nemaghiare și prin urmare erau lipsiți de șovinismul modern cè a cuprins majoritatea societății. De altă parte fiindcă Românii cele mai civilizate centre le au în Transilvania de Sud, anumit în Sibiiu și Brașov și fiindcă acì apar din vremuri cele mai multe organe române de publicitate, curtea cu jurați din Sibiiu se putea considera ca tribunalul propriu al presei române.

Dar' făcându-se câteva procese contra jurnaliștilor români și fiind acestia absolvați din partea juraților, cari nu puteau vedè un delict în afirmarea naționalității române din partea celor acușați și neputându-li-se do-

vedi altă vină, guvernul maghiar, voind cu ori-ce preț să suprimă presa română din Transilvania a decis a suprima curtea cu jurați din Sibiu, instituind ca unicul for de judecată pentru publiciștii români, curtea cu jurați din Cluj, acest centru principal al agitațiilor panmaghiare. Aceasta s'a întemplat la 1884.

Procesele contra jurnaliștilor români se urmează în Cluj de câțiva ani fără întrerupere și toate se sfârșesc cu condamnări grozave la temniță și amende în bani. Jurații din Cluj puși pentru a judeca presa română nu pot fi adevărați judecători, pentru-că le lipsește cu desăvârșire obiectivitatea, această însușire esențială a unui judecător! Ei sînt adversarii politici ai Românilor și judecă după interesele lor naționale și de partid, nu sînt simpli cetățeni liberi de preocupățiuni, cari să judece după echitate și conștiință. Guvernul e destul să pună înaintea lor pe acela, pe care vrea să-l trimită în temniță, condamnarea o fac ei, fără mult scrupul.

E de însemnat apoi pentru a vedea cu cât zel se procede în prigonirea presei române, că presei maghiare îi e permis a agita

neconținut masele contra Românilor și a se folosi contra acestora de un limbajiu așa de violent, încât e fără păreche în țările civilizate. Eată, dlor, ce zice »Magyar Hirlap«, unul dintre cele mai însemnate ziare maghiare din Budapesta, la adresa Românilor: »E un adevărat păcat, că salutara instituție a tragerii în țeapă nu mai e în us. Cât de radical s'ar pute rezolva chestiunea valachă și ce priveriște sublină ar fi a vedea capetele principalilor agitatori în vârful câte unui par înveluit în tricolor maghiar«.

Procurorii cetesc, poate, cu satisfacție aceste izbucniri sëlbatice și guvernul de fapt nici gând nu are să pornească acuză pentru agitație contra națiunii române sau să dea pe jurnaliștii maghiari în mâinile juraților români. Nici o minune deci, dacă în atare stare de lucruri Românul e considerat din partea compatrioților sei maghiari ca și unul ce n'are nici un drept personal ori politic și dacă se fac contra Românilor excese și devăstări, cum s'a întemplat de mai multe-ori: la Turda, Arad, Oradea-mare, Șimleu și alte localități. Și deși prin aceste excese ale plebei, care a lucrat întotdeauna sfătuită, instigată și îmbă-

tată de poliție, Românii au avut considera-
bile și une-ori enorme pagube, totuși până
astăzi nu se știe, ca măcar unul dintre cei
culpabili, deși toți sînt cunoscuți, să fi fost
pedepsit de poliție sau de tribunale.

Precum libertatea de presă e făcută ilu-
sorie pentru Români, tot așa sînt oprite
pentru ei asociațiunile, fie ele de caracter ex-
clusiv agricol, cultural ori literar; asemenea
e oprită cu, absolută rigoare introducerea de
cărți și jurnale din România liberă.

O adevărată furie de persecuțiuni a cu-
prins pe scumpii nostri aliați din Ungaria.

Țeranii sînt clasa, care e prigonită din
partea tuturor organelor statului mai siste-
matic și mai crudel. Administrațiunea, poliția îi
încarcă de vexațiuni, gendarmeria îi ucide cu
grămada, justiția se pune în serviciul opresorilor
și despoaie pe țerani. Cererile și recursurile
țeranilor trebuesc făcute toate în limba ma-
ghiară, aceasta în disprețul legii de naționa-
lități. Țeranii, cari au nenorocirea de a nu
ști această limbă, sînt fără cruțare respinși.

Procese fără de număr, dintre cari unele
durează de zeci de ani, sînt intentate țera-
nilor români pentru a-i despoia de câte o

bucată de pământ și a-i arunca în miserie. În aceste procese totdeauna sërmanii țerani sînt cei-ce perd.

Baronul Carol Appor, president de tribunal a intentat și a judecat, se înțelege, în favorul seu, un proces contra a trei sute de familii de țerani români din Tofalëu, despoindu-le cu desëvirșire, aruncându-le, în modul cel mai brutal, pe drumuri.

Dar' am zis, că gendarmeria și ucide pe sërmanii țerani. Aceasta este purul adevër! În ținuturile românești și slavice se duc gendarmi, cari nu vorbesc decât ungurește. Ei strigă la câte un țeran, care fuge, și-'l provoacă de trei-ori în limba ungurească, ca să stee și dacă nu o face, îl ucid îndată. Astfel au fost uciși trei Români din Zlatna, cinci din Mogoș și alți mulți la Feldru.

Juliette Adam, ale cărei simpatii pentru Maghiari sînt cunoscute, scrie în *Nouvelle Revue* următoarele despre acest delict din Feldru: »Să rësplătesc mai în grabă, sau mai târziu atari acte, ca și cel din Feldru, care ne aduce aminte de timpul, când întregă Francia se indigna auzind despre masacrările sëvirșite asupra Ungurilor din partea Austria-

cilor. Astăzi sînt tocmai gendarmii maghiari, cari pușcă asupra credincioșilor români, dintr'un sat din Ungaria, credincioși, cari vor să-și exerciteze dreptul de a-și alege preotul lor și care resping pe denumitul de rău renume, pe care un episcop guvernamental vrea să li-l impună. Patrusprézeze răniți, între cari cinci femei, și cinci morți, eată bilanțul unei singure zile, care se poate numi criminală«.

Și sînt puține zile, de când gendarmeria din Mehadica 'și-a descărcat în mod laș puștile asupra unei mulțimi de Români, care s'adunaseră neînarmați și pacinici dinaintea casei comunale, pentru a cere justiție în niște afaceri ce li-s'au impus — făcînd un oribil măcel.

Dar' ori-cât s'ar vorbi, nu e cu putință a da o icoană exactă despre starea ce li-s'a creat Românilor în Ungaria și Transilvania. A descrie condițiunea țeranului, a jurnalistului, a studentului, înseamnă a face numai fragmente resfirate din tabloul, care ar trebui prezentat întreg. Ar trebui să vadă omul întregul, complexul, pentru a-și face o idee despre sistema de opresiune adoptată de Maghiari în contra naționalităților supuse.

Întreagă atmosfera, care constituie viața socială, este ceea-ce slăbește pe Român, îl rănește și-i face insuportabilă existența.

Dar' pe lângă toate aceste persecuțiuni monstruoase, Maghiarii sînt constrînși a mărturisi ei înșiși, că în întreprinderea de desnaționalizare ei sînt cei învinși.

Unul dintre cei mai implacabili șoviniști, dl Gustav Beksics scrie: »Noi vom perî în Transilvania, deși puterea este în mâinile noastre! Noi ar trebui să apăsăm ca și o stîncă deasupra elementelor, care ne sînt dușmane (Românii și Slavii); ca și o vîenă de apă, care curge lin dar' fără întrerupere, noi ar trebui să subminăm masa română. Săcuii și Maghiarii ar fi trebuit deja să se unească, drept rezultat al unei munce seculare, întocmai cum se întîlnesc lucrătorii, cari din două părți opuse găuresc un munte. Muntele român ar fi trebuit să cadă deja de mult timp în ruină«.

Cine nu vede în aceste cuvinte o amară durere ascunsă, pentru-că s'au împrăștiat atâtea forțe folositoare, în luptă pentru un scop absurd și irealisabil; — cine nu vede în aceste cuvinte un fel de remușcare, pentru-că a

comis atâtea greșeli și atâtea delictе, pentru-că a aprins în patria maghiară un foc nestîns de ceartă și de ură, pentru-că a atras asupra sa antipatia întregii lumi civilizate, pentru-ca în sfîrșit se vadă, că prada așa de mult dorită îi scapă din mână, pe când cu alte mijloace ar fi fost așa de ușor a face din Ungaria patria fericită și iubită a tuturor naționalităților.

Astăzi nu cu despotismul s'ă leagă popoarele; singură libertatea are puterea de a le ține unite. Un exemplu prea strălucit ne oferă federațiunea helvețiană. Amenințate de pericolul de a fi desființate din partea popoarelor vecine și ținînd mai pe sus de toate la independența lor, cele trei naționalități, cari compun confederațiunea helvetică, simțindu-se prea slabe a sta izolate, s'au unit, s'au grupat între sine și au format Helveția. Dar' unindu-se între sine cele trei naționalități, 'și-a conservat fiecare limba proprie, credința și tradițiunile sale. Și Italienii, Francezii și Germanii s'ă desvoaltă și prosperează pe basa unei absolute egalități, grație respectului reciproc, în acea țeară mândră și nobilă, pe care *Libertatea* a atins-o cu sărutul seu divin.

Dacă Ungaria ar fi imitat Helveția și dacă ar fi făcut la poalele Carpaților și pe tot extinsul șes de sub domnia sa să înflorească acea floare rară a libertății, care acoperă văile Helveției, ea ar fi acum un stat puternic, pacinic, fericit, admirat și respectat; ar fi un element de ordine și de pace în concertul statelor europene. Așa cum e astăzi, ea nu e decât o formațiune artificioasă slabă și rămolită, care se va dizolva la prima exploziune a popoarelor înlănțuite prin despotismul ei, nu e decât un permanent pericol pentru pacea Europei.

Poate-că nu e departe timpul, când va răsună oara de expiare pentru opresorii Românilor și Slovacilor din Ungaria. Dacă oamenii politici pot să scape câte-odată de pedeapsa faptelor lor rele, nu e tot așa cu națiunile. Națiunile trăesc întotdeauna destul pentru a-și lua urmările faptelor lor. Destrucțiunile făcute cu scop de a-și asigura pe timp mai îndelungat scutirea de pedeapsă este cea din urmă și cea mai îngrozitoare urmare a greșelilor și delictelor lor. În această înlănțuire de cauze și efecte residă sancțiunea dreptului ginților. Nici o națiune,

nici un stat nu se poate subtrage dela aceasta și întreagă istoria despre relațiunile popoarelor e o peremtorie demonstrație a acestui adevăr.

Urmările procedurilor criminale, cărora sânt supuse în Ungaria naționalitățile nemaghiare se vor arăta cu atât mai îngrabă, cu cât mai monstruoase și mai generale vor fi aceste proceduri.

Nu se tractează aci despre desnaționalizarea sau violarea drepturilor unui popor slab, ci ale unei enorme masse de circa 10 milioane de indivizi, cari formează majoritatea locuitorilor din regat. Apoi se se mai adaugă, că cei oprimați nu sânt isolați și nu stau singuri în rasa lor, din contră, ei aparțin unor națiuni independente și pline de viață, care își pun în mișcare toate puterile lor pentru a duce la triumf o cauză, în sine așa de dreaptă și pentru ei așa de sfântă.

Simptoamele neliniștitoare se îngrămădesc unul peste altul, ca și niște nouri obscure, pe orizontul stăpânitorilor din Ungaria. De o parte opiniunea publică generală din Europa se arată mișcată de suferințele națiunilor desmoștenite și e disgustată cu totul de elementul

maghiar, despre care se credea, că va fi un factor important de consolidare și pace nu numai în sînul monarhiei austro-ungare, ci în întreg Orientul, și el s'a dovedit în schimb un factor de provocări și disordine. De altă parte naționalitățile oprimite au început a-și înălța vocea lor cu o rezoluțiune, care trebuie să dea de gîndit serios celor-ce se pretind a fi patronii lor.

Și e înzădar, dacă Maghiarii tractează cu dispreț aceste naționalități, și e în deșert, dacă ei se fălesc zicînd: »Românii nu sînt nici născuți, nici chemați la libertate« și »Slovacul nu e om« (A tót nem ember). Românii le răspund: »Românul nu pierie!«, ear' Slovacia variînd un cuvînt al lui Palacky, istoricul național al Cehilor, răspund: »Noi am existat înainte de Ungaria și vom exista și după ea«.

* * *

Din excesul acesta de rău va eși leacul. Toate aceste naționalități, care isolate erau prea slabe a lupta în contra sistemului de opresiune căruia sînt supuse, s'au unit într'un program comun de acțiune printr'un formal și solemn pact de alianță, încheiat într'un congres, la care deosebitele naționalități erau reprezentate prin capii lor.

Acest fapt, precum ori-și-cine își poate închipui e de o importanță și gravitate neprețuită și constituie pericolul cel mai grav, care poate amenința prepotența maghiară. Maghiarii văd abisul la marginea căruia au ajuns, dar' nu vor să revină. Faimosul cuvânt al lui Kossuth: „*Ungaria sau va fi toată maghiară sau va pieri*” a devenit devisa lor, sintesa tuturor aspirațiilor lor și unicul motiv al politicei lor omoritoare de libertate: Mai bine vor să pieră până la cel din urmă al rasei lor, decât să renunțe la sêlbateca utopie.

Unicul expedient, la care Maghiarii au crezut că trebuie să recurgă pentru a-și recâștiga înaintea Europei prestigiul pierdut este năroada înscenare a sêrbărilor millenare. Și aici mă voiu explica, pentru-că nu voiu ca să fiu rău înteles.

Eu nu deneg Maghiarilor dreptul de-ași sêrba milleniul venirii lor în Europa, aceasta ar fi ridicol și absurd. Dar' a nu nega Maghiarilor acest drept, nu înseamnă a admite de bună însemnătatea ce au voit să o dea sêrbării unei atare aniversări.

Sêrbările millenare după caracterul ce au voit să li-se dea ar fi consfințirea într'un mod

oare-care a sistemului actual, ar fi recunoașterea, din partea lumii civilisate, a maghiarizării, ar fi triumful unei hegemonii, mai bine zis a unei dominațiuni, care n'are nici o rațiune de a fi, care e contrară principiului de libertate și spiritului timpurilor noastre. Aceste sărbări au arătat însă pe ce base slabe se întemeiază sistemul din Ungaria.

Precum era ușor de prevăzut, cu însemnătatea ce voiau să li-se dee, au provocat opoziție din toate părțile. Nu vorbim despre protestele diferitelor popoare din Ungaria. În România, în Sârbia, în Croația au fost demonstrațiuni foarte puternice. La Paris și la Viena s'au ținut meetinguri de protestare, care au reușit impunătoare și aceste proteste s'au făcut în numele principiilor de justiție și libertate, care după revoluțiunea franceză ar trebui să fie unicele principii domnitoare în Europa. Dacă Maghiarii vor, ca prin expoziția lor să arete Europei mărimea progresului lor economic, îndată celelalte popoare să ridică și zic: »Poate că voi acoperiți speșele festivităților? nu, noi le plătim cu averea și sângele nostru. Sânt dările plătite de noi Români, Sârbii, Slovaci, Germanii, sânt

diversele milioane de contribuție ce vi-o plătește Croația, cari susțin speșele festivităților voastre millenare«.

Franz von Löcher în opera sa: »*Die Magyaren und anderen Ungaren*« scrie: »Multe fapte nobile și mari trebuie să producă Maghiarii, pentru-că în cazul contrar istoria neamului omenesc va trebui să însemne cu semne de doliu anul în care ei au ajuns în Europa«.

Ei bine, domnilor, a fi pus pedeci de tot felul desvoltării diferitelor popoare din Ungaria, a fi făcut din Ungaria o Bastilie a naționalităților, un adevărat cuib de disordine, de destrucțiune și de general pericol, nu cred, că se fie titli, pe basa cărora Maghiarii se poată pretinde, ca lumea civilisată, să sërbeze venirea lor din Asia, ca un eveniment îmbucurător.

Pentru popoarele latine, în mod special, Maghiarii sînt un element fatal. Ei sînt cei mai obstinați susținători ai politicei germane înăugurată de Bismarck după Sedan și continuată apoi prin tripla alianță. Și e natural, pentru-că aci stă rațiunea existenței lor.

Un eminent politician francez, dl Florens vorbind cîtva timp înainte, în meetingul

ținut la Paris contra milleniului, a povestit un fapt de o mare gravitate, care confirmă aserțiunea mea. E cunoscut, că în anul 1870 monarhia austro-ungară s'a fost obligat a apăra Franția în războiul cu Prusia. Când apoi Napoleon a fost bătut, Austria se retrase. Maghiarii au priceput, că dacă Austria ar fi mers în ajutorul Franței contra Germanilor, și dacă grație acestei interveniri, războiul dela 1870 ar fi reușit altcum, atunci sistemul intern al monarhiei austro-ungare n'ar fi căpătat și el o lovitură, și atunci hegemonia lor (a Maghiarilor), și-ar fi ajuns sfârșitul. Tari fiind în pozițiunea ce li-s'a creat prin dualism, ei au împedecat, ca Austria să meargă în ajutor lui Napoleon. Între ei și Bismarck era un pact rigid și neînfrânt. Bismarck a pus toată influența sa, ca să nu zic omnipotența sa, pentru a întări hegemonia maghiară. Maghiarii au devenit sufletul politicei bismarckiane.

Dar' îmi va zice cineva: »Cu toate acestea e totuși adevărat, că Maghiarii au apărat cauza independenței Italiei«.

Foarte adevărat. Și aceasta se explică: Pentru-că de o parte ei trebuiau să recurgă la ori-ce mijloc pentru a slăbi Austria, de

altă parte ei au aflat de bine și de folositor a urma și în acest cas principiul pretutindenea cunoscut în politică: »*Do ut des*«. Atâta e adevărat, că atunci când vestitul ban Jellacsics s'a pornit cu Croații săi, și Ludovic Kossuth a înțeles, că nu poate avè dela Italia ajutorul așteptat, el nu hesită nici un moment a declara solemnel, că Ungaria își separează cauza sa de cea a revoluțiunii italiene, cauza maghiară de cea a popoarelor.

Cesare Cantù în »*Cronistoria dell'indipendenza italiana*« la pag. 978 a volumului II. scrie, că: »dieta ungară promitea Austriei prin rostul lui Kossuth până la 200 mii de oameni, dacă va fi de lipsă, pentru *isgonirea Lombarzilor*«.

* * *

Încă puține considerațiuni, domnilor, și voi sfirși.

O stranie ironie a sorții a voit, ca conferența interparlamentară de pace să se țină în anul acesta în Budapesta, în capitala unui stat, unde războiul între 7 milioane de opresori și 9 milioane de oprimați e în permanentă. E sigur deci, că un anumit număr de membri ai parlamentului nostru se vor duce în Septemvrie în capitala ungară, de

sigur nu pentru a face demonstrațiuni în favorul milleniului, ci pentru a lua parte la lucrările acelei înalte și înțelepte adunări. Cei care se vor duce acolo, voind să distingă între ceea-ce e real și ceea-ce e iscodit, vor pute pe ușor să-și facă din propria intuițiune o idee, ori-cât de incompletă, despre cum stau lucrurile în regatul ungar. Aruncând puțin privirea după culisele strălucite ale acelei superbe scenerii de ocazie, ridicând un corn al pompoaselor covoare, scrutând puțin pe sub luciul și strălucirea bogat decoratelor sale — vor vedè, că toată pompa și splendoarea aceea nu e decât spre a acoperi miseria materială și morală a unei națiuni, ale cărei resurse toate sînt ipotecate în mâna unei cete de bancheri usurari, a unei națiuni, care se sfășie și se sinucide pentru a-și arunca toată averea sa în gura blăstematului moloch al maghiarisării. Și când musica țigănească îi va înveseli la banchete și strigătele de »*éljen*« și ciocnitul de păhare vor răsuna în giurul lor, — trăgînd bine cu urechia vor auzi, cum se ridică vaiete și strigăte de desperație peste acele sgomotoase bakanalii: vor fi vaietele nemărginitelor mulțimi ale acelora, cari pe un sërman așternut se svir-

colesc între spasaturi de foame; vor fi strigătele de desperare ale naționalităților torturate, cari cheamă blăstemul lui Dumnezeu asupra capului călăilor lor!

Și dacă, eșind din capitală, se vor duce în părțile orientale ale Ungariei, apoi în Transilvania și Bănat, vor afla mulțimi de oameni, pe cari după trăsurile caracteristice ale feții lor îi vor recunoaște, cum se cade, de frați adevărați, de fii ai mării rase latine, cari gem încătușați și așteaptă cu nerăbdare febrilă, ca să sune și ora mântuirii lor. — La Oradea-mare și la Arad vor afla urmele devastărilor vandalice săvârșite în paguba Românilor de cătră oardele plătite de poliție.

La Turda vor pute cerceta casa venerabilului patriot, a neclintitului luptător Dr. Ioan Rațiu, care casă a fost în sensul literal al cuvântului demolată de aceleași oarde sălbaticе.

La Mehadica, în fine, vor pute vedè pământul scaldat în sângele celor masacrați de gendarmerie și mulțimea de morminte proaspete; vor pute vedè cu ochii lor lacrêmile atâtor mame, soții, surori și fii, ai căror cei mai scumpi au fost împușcați pentru singura vină că sânt Români, — și astfel vor pute măsura pe temeiul

faptelor întreagă grozăvenia actualiei stări de lucruri. Apoi dacă vor voi să treacă frontiera orientală a Ungariei pe pământul României libere, vor afla la acei frați ai noștri atâta cordialitate, atâta comunitate și solidaritate în spirit și cultură, în sentimente și ideale, încât vor rămâne profund impresionați. Mai pe sus de toate 'i-ar mișca interesarea, partea activă și solidară, care Românii liberi o dau luptelor fraților sei oprimați și nădejdea ce ei o pun în spriginul moral al celorlalte popoare latine și încrederea ce o au, în special, în noi Italianii.

* * *

Și noi trebuie să fim generoși cu spriginul nostru moral către frații Români.

Nu se tractează aci de o mișcare irendentică. Deși deplin conștii de comunitatea lor de sânge și neam cu Românii de peste Carpați, Românii din regat nici nu visează măcar la anexarea Transilvaniei, nici la desfacerea ei de imperiul Habsburgilor. De altă parte Românii din Transilvania și Ungaria sînt cei mai loiali subdiți ai lui Francisc Iosif și nu cer decât încetarea persecuțiunilor și ca să fie reîntegrați în drep-

turile lor, pentru a-și pute desvolta caracterul și cultura lor națională pe toate terenele vieții publice. Și dacă ar exista — după-cum invectează Maghiarii — curențe de irendentism între Români din Transilvania acestea n'ar pute fi decât reacțiunea firească, rezultatul îndelungatei opresiuni și secolarelor prigoniri.

Noi, cari am jertfit atâția martiri și am semănat cu cadavre mănoasele câmpii ale Lombardiei pentru independența noastră; noi, cari ne pătrundem și tresărim la reamintirea splendidei epopee garibaldine; noi, cari întotdeauna privim îngrijați spre Trient și Triest, noi nu putem să ne astupăm urechile la gemetele acestor nenorociți frați de rasă; durerile lor sânt durerile noastre și ziua mântuirii lor va fi zi de bucurie și veselie și pentru poporul italian.

Idealul lui *Giuseppe Mazzini*, când voia Italia liberă și unită, nu era acela, ca ea ajunsă odată la demnitatea de națiune independentă, să trăească numai pentru sine, fără simț pentru tradițiunile sale, fără misiune, fără putere de inițiativă în civilizație, fără impulsul merit a scoate câte un nou element

de progres la munca comună, o nouă peatră la edificiul înălțat al umanității: ci era, din contră, ca ea să fie un element de civilizație și să ajute popoarele tinere în calea revindcărilor sale naționale. Și acesta e și acum idealul poporului italian.

Dar' e de lipsă ca să o știe, e de lipsă să facem ca acesta să-l aibă totdeauna înaintea ochilor, frații nostri dela Dunăre și Carpați, ca din conștiința interesării noastre afectuoase și a solidarității noastre, ei să prindă putere și încurajare în lupta grea la care sînt condamnați.

* * *

Doamnilor, cunoașteți icoana îngrozitoare descrisă de Carlyle, care representă lumea de acum într'un pustiu sălbatic și chaotic, acoperit de neguri pestilențioase, apăsător de o atmosferă plumburie, în cari vijie potopuri și străbat trăsnete de revoluțiuni, și peste nemărginite întunecimi nu lucesc decât debile licuriri de filantropie, și nu mai sînt stele pe cer.

Și totuși o scenă lipsește din acest tablou; cea a mulțimilor împrăștiate peste tot orizontul, tîrăite în lanțuri de neamuri străine.

a căror limbă n'o înțeleg, și îndreptate toate spre un punct, unde cerul se zorește, cu brațele ridicate spre a învoaca soarele libertății, care se le reîncălzească membrele, care se le înfrumșeteze pământul, care se le facă a iubi viața.

O, acest soare va străluci, aveți credință, o popoare subjugate împrăștiate peste întreagă fața pământului!

Ferice acela dintre noi, care îl va vedea răsărind și, salutând primele lui raze, va putea zice în conștiința sa:

»Eu cu inima curată l-am chemat și l-am așteptat!«

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
2017

BIBLIOTECA
CANTABRIGIA

SIBIIU,
TIPOGRAFIA, SOCIETATE PE ACTIUNI.
1896.

